

Босовська Мирослава Великсівна,

*доктор економічних наук, професор,
професор кафедри менеджменту готельно-ресторанного бізнесу,
Державний торговельно-економічний університет,
м. Київ, Україна;*

*Голова ГЕР J1 «Сфера обслуговування»
Національного агентства із забезпечення якості вищої освіти*

Новак Владислав Віталійович,

*асистент кафедри менеджменту готельно-ресторанного бізнесу,
Державний торговельно-економічний університет,
м. Київ, Україна*

ПРАКТИКООРІЄНТОВАНІСТЬ ОСВІТНЬОЇ ПОЛІТИКИ ТА ОСВІТНЬОЇ ПРОПОЗИЦІЇ

Освіта та розвиток людського капіталу мають пріоритетне значення для забезпечення стрімкого, стійкого та інклюзивного повоєнного відновлення економіки України та її економічного зростання. Для цього Україна має унікальний людський потенціал та потужну систему освіти, які є передумовою економічного та соціального розвитку країни та її конкурентною перевагою для вступу до ЄС. Попри високий обсяг людей з вищою освітою в Україні, роль людського капіталу як фактору виробництва, який має бути рушійною силою економічного зростання, залишається недостатнім. Крім того, навички випускників ЗВО, яких потребують сектори економіки, відрізняються від тих, які формує система вищої освіти, а трансформаційні процеси відбуваються повільно. За аналітичним дослідженням Світового банку «Навички для сучасної України», для системи освіти України характерне повільне впровадження реформ, пов'язаних з гнучкістю, практичною орієнтацією освітніх програм.

Так, 70 % опитаних роботодавців підтвердили, що випускники закладів не володіють практичними навичками або сучасними знаннями; понад 58 % зазначили відсутність типів та недостатнім рівнем отриманих навичок, необхідних роботодавцям [1]. Тобто більшість опитаних роботодавців вважають, що система вищої освіти України не готує достатньої кількості фахівців із практичними навичками, необхідним пулом навичок або рівнем навичок, що є важливим для роботодавців. Це обумовлює **потребу** перегляду освітньої політики та змісту освітніх програм для забезпечення формування релевантних потреб ринку праці практичних навичок здобувачів в процесі навчання з метою їх підготовки до працевлаштування та формування конкурентоспроможної системи вищої освіти та визначає **актуальність досліджень**.

За результатами Аналітичного звіту Національного агентства із забезпечення якості вищої освіти за 2024–2025 рр. сформовано пул типових **системних проблем** в реалізації освітніх програм [5]:

- проєктування ОП та визначення їх цілей (виявлено у 13,5 % ОП): недотримання вимог стандартів вищої освіти при формулюванні результатів навчання; відсутність належного вивчення потреб стейкхолдерів (роботодавців, студентів) на етапі проєктування;
- недоліки в структурі та змісті освітньої програми (виявлено у 19,9 % ОП): невідповідність обсягу програми (в кредитах ЄКТС) вимогам законодавства; псевдовибірковість у формування індивідуальної освітньої траєкторії; не забезпечення необхідних попередніх знань для вивчення окремих дисциплін або проходження практики; проблеми з організацією практики (її зміст не відповідає спеціальності, або бази практики не мають необхідних ресурсів та належного супроводу);
- навчання і викладання: застосування застарілих методів викладання, які не дозволяють досягти поставлених результатів навчання; зміст освітніх компонентів не оновлюється відповідно до сучасних наукових досягнень та вимог ринку праці;

- забезпеченість людськими ресурсами для реалізації ОП (у 10,4 %): невідповідність академічної та професійної кваліфікації викладачів тим дисциплінам, які вони викладають; недотримання прозорих процедур конкурсного добору науково-педагогічних працівників; низький рівень залучення професіоналів-практиків до освітнього процесу;
- організація освітнього середовища (5,8 % ОП): недостатнє матеріально-технічне забезпечення, яке унеможливило досягнення результатів навчання; використання неліцензійного програмного забезпечення або ПЗ країни-агресора; проблеми з організацією якісного дистанційного навчання та забезпечення інклюзивності;
- контрольні заходи та академічна доброчесність: розробка нечітких або невимірюваних критеріїв оцінювання, що призводить до необ'єктивності; відсутність належних процедур для запобігання, виявлення та врегулювання конфлікту інтересів під час оцінювання;
- недієві системи внутрішнього забезпечення якості (5,5 % ОП): відсутність чітких процедур розроблення, затвердження та періодичного перегляду ОП; ігнорування пропозицій студентів та роботодавців або необґрунтоване їх відхилення; неефективність внутрішніх систем якості, які не виявляють або не усувають наявні недоліки в освітній діяльності чи її результатах;
- прозорість та публічність: відсутність відкритого доступу до ключових документів (навчальних планів, робочих програм дисциплін) на офіційному сайті ЗВО; необґрунтоване присвоєння професійних кваліфікацій, що не відповідають змісту програми;
- недоліки щодо формування стратегії та управління: відсутність або застарілість стратегій розвитку університету; невідповідність освітньої пропозиції галузевій специфіці ЗВО.

Отже, у контексті визначення проблем забезпечення якості освітніх програм та освітньої діяльності практична орієнтація є стратегічною детермінантою модернізації освіти.

Існують різні **підходи до визначення змісту практичної орієнтації** освітньої пропозиції:

- спосіб формування та розвитку соціальної та професійної компетентності майбутніх фахівців відповідно до змісту та основних завдань виробничого процесу та технологічних інновацій;
- механізм соціальної та професійної адаптації випускників закладів вищої освіти;
- система освіти, спрямована на використання методів, підходів технологій навчання та співпраці з стейкхолдерами для формування професійної компетентності майбутніх фахівців відповідно до змісту та основних завдань виробничого процесу, технологічних інновацій, підготовка до зміни виду діяльності;
- засіб розвитку соціальної та професійної мобільності випускників закладів вищої освіти.

Отже, **практична орієнтація освітньої пропозиції** — це спосіб закріплення та поглиблення здобутих теоретичних знань, набуття та удосконалення професійних компетентностей майбутніх фахівців для роботи, яку вони будуть виконувати на ринку праці, та механізм їх соціальної та професійної адаптації.

На рис. 1 сформовано модель практикоорієнтованості освітньої політики та освітньої пропозиції, в її основі визначено чотири **структурні компоненти**: виклики (передують практикоорієнтованості, визначають її актуальність); принципи (ключові правила, які забезпечують ефективність практикоорієнтованості); форми (різновиди формування практикоорієнтованості, підходи до її імплементації); ключові фактори успіху (індикатори, які дозволяють виміряти результати практикоорієнтованості).

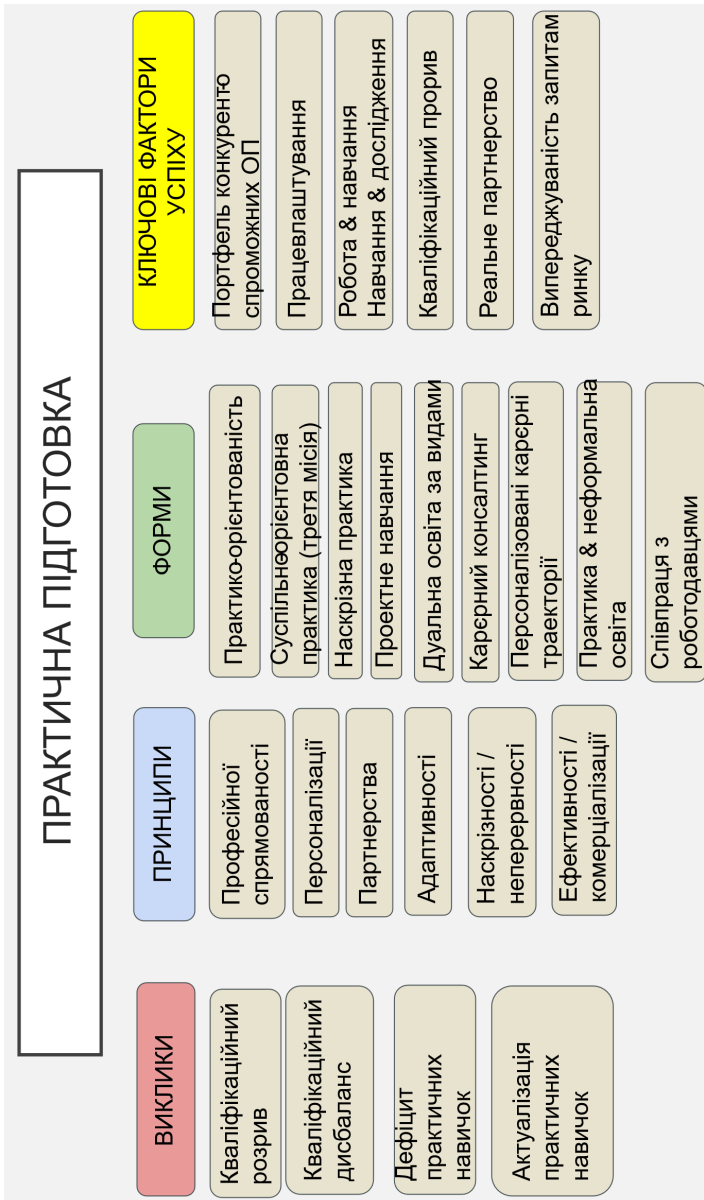

Рисунок 1 — Концептуальна модель практикоорієнтованості освітньої політики та освітньої пропозиції

Розглянемо більш детально зазначені компоненти.

Необхідність поглиблення професійної орієнтації освітньої пропозиції обумовлюється рядом **викликів**:

1. **Кваліфікаційний розрив (кваліфікаційна яма)** — це ситуація на ринку праці, за якої компетенції працівників або надлишкові, або недостатні для роботи, яку вони виконують (skills mismatch). За даними Організації економічної співпраці та розвитку, обсяг глобального трудового ресурсу на сьогодні складає приблизно 3,5 млрд осіб (OECD, 2022). Водночас рівень компетенції майже кожного третього працівника або надмірний, або недостатній для того виду діяльності, яким він займається. Тобто понад 1,2 млрд осіб у всьому світі займають посади, які не відповідають їхнім практичним навичкам. За оцінками експертів, до 2030 р. кількість таких працівників має зрости ще на 100 млн осіб. Кваліфікаційний розрив — це дисбаланс між системою освіти та ринком праці: випускники закладів освіти не можуть знайти роботу за спеціальністю і йдуть працювати на посади, які не відповідають їхній кваліфікації.

2. **Кваліфікаційний дисбаланс** — структурні та професійно-кваліфікаційні невідповідності між попитом на робочу силу, кваліфікації, компетентності та пропозиціями за галузями, регіонами, професійними групами; система підготовки кваліфікованих кадрів досі не відповідає потребам національної економіки і суспільства у фахівцях. Причина, дисбалансів полягає у відсутності налагодженої схеми партнерських зв'язків між бізнесом, роботодавцями, ринком праці й закладами освіти. Застарілі стандарти національної системи освіти не встигають за технологічним прогресом, інноваціями та щораз більшим попитом на релевантних економічним та соціокультурним викликам фахівців. У результаті маємо ринок праці, що характеризується професійно-кваліфікаційним дисбалансом попиту і пропозиції робочої сили. Тому об'єктивно є потреба в підвищенні якості підготовки фахівців з урахуванням освітніх і суспільних викликів, вимог світового й вітчизняного, зокрема регіонального, ринку праці, ключових стейкхолдерів [2; 3].

3. Дефіцит практичних навичок — коли претенденти на робочі місця не володіють достатнім обсягом професійних компетенцій, навичок, кваліфікації, яка потрібна роботодавцям. Це пов'язано як з структурною невідповідністю системи освіти (недостатність підготовки фахівців за певними галузями знань та спеціальностями відносно потреб ринку, та надлишку — за кон'юнктурними спеціальностями (на ринку вступників, а не праці); з недостатнім рівнем формування професійних компетентностей в процесі навчання (відсутність практичної орієнтації освітніх програм); формуванням в процесі навчання компетентностей, що не відповідають потребам працедавців. А отже, дефіцит практичних навичок, призводить до того, що випускники, не можуть займати посади згідно кваліфікації та потребують додаткового навчання (перенавчання) на робочих місцях та професійної адаптації.

4. **Актуалізація практичних навичок** — практичні навички «старіють» у зв'язку з розвитком інновацій та технологій. Так, понад 58 % зазначили відсутність типів та рівнів навичок, необхідних роботодавцям [3; 4]. Вища освіта не завжди формує і розвиває передові когнітивні (вирішення проблем і комунікабельність), соціоемоційні (самоорганізація та стійкість) і технічні (комп'ютерні та спеціалізовані галузеві знання) навички, потрібні на сучасному ринку праці.

Отже, для реагування на зазначені виклики, освітня політика ЗВО має бути спрямована на модернізацію освітньої пропозиції для забезпечення підготовки здобувачів до виконання основних функцій майбутньої професійної діяльності, розвитку професійних компетентностей і часткових кваліфікацій, формуванні професійних умінь і навичок, навичок soft і hard skills, що затребуванні на ринку праці та є актуальними і релевантними сучасним і перспективним його потребам, що забезпечується через професійну орієнтацію освітньої пропозиції.

Основними **принципами** практичної орієнтації освітньої пропозиції є:

1. **Професійна спрямованість** — формування у випускника комплексу реальних, актуальних та достатніх для здійснення його

професійної діяльності hard skills через зміст освітніх компонентів, методи навчання, форми та траєкторії практичної підготовки.

2. **Персоналізація** — в основі підходу лежить ідея, що процес набуття практичних навичок має бути гнучким та адаптивним, через формування індивідуальних освітніх траєкторій, враховувати індивідуальні потреби, можливості, здібності, цілі, інтереси, кожного здобувача.

3. **Партнерство** — формування та реалізація освітніх програм та їх компонентів спрямоване на формування практичних навичок через співпрацю з роботодавцями, громадами, іншими стейкхолдерами. Саме стейкхолдери дозволяють визначити компетентності, необхідні майбутньому фахівцеві, долучитись до їх формування (через зміст та форми навчання) та працевлаштувати випускника після закінчення навчання.

4. **Адаптивність** — постійний та системний моніторинг рівня професійних компетентностей, процесу їх формування та внесення змін з метою актуалізації компетентностей та удосконалення змісту освіти.

5. **Наскрізність (безперервність)** — системність, комплексність, послідовність отримання професійних компетентностей здобувачем, реалізується через розроблення дієвої структурно-логічної схеми практичної підготовки (від простого до складного) та наявність різних видів практик, що забезпечує формування інтегрованої професійної компетентності.

6. **Ефективність** — визначення корисного ефекту (результату) від практичної підготовки для усіх груп стейкхолдерів: здобувача — компетентності, навички, можливості для працевлаштування, оплата праці під час практичної підготовки; працедавця — виконання професійних завдань, задоволення потреб в кваліфікованому та мотивованому персоналі; ЗВО — професіоналізація освітніх програм, бази практик, залучення працедавців до освітнього процесу тощо.

Сьогодні сформовано моделі професійноорієнтованої освіти, що функціонують у закладах вищої освіти різних країн світу:

1. **Практикоорієнтованість освітньої програми** — на Оп значний обсяг практики (від 10 до 25 %), така практика дозволяє

сформувати професійні компетентності, особливо на професійно-орієнтованих ОП. Організація практики, як правило, здійснюється за наскрізним принципом — кінці кожного семестру (року), та допомагає здобувачеві отримати практичні навички за правилом від «простого до складного».

2. Суспільно-орієнтована практика (забезпечує реалізацію третьої місії університетів) — забезпечує формування софт-скілс у здобувачів, підвищує рівень їх соціальної відповідальності а також, дозволяє використовувати академічні розробки для розв'язання суспільних проблем, є трансфером суспільних змін, технологій та інновацій для приватного і публічного сектору. Суспільно-орієнтований підхід у навчанні було запроваджено у 60-х роках ХХ ст. у США Вільямом Рамзі та Робертом Сігмоном, а перший дослідницький університет з імплементації підходу став Каліфорнійський університет. Кращими кейсами є: волонтерство, центри компетенцій, соціальні платформи, запровадження хабів стійкості, консультування громад, бізнесу, приватного сектору, інші суспільні проекти.

3. Наскрізна практика — невід'ємна складова освітнього процесу, яка дозволяє поглибити навички та компетентності, отримані під час теоретичного навчання, забезпечує комплексний підхід до практично підготовки, поєднує кілька видів практики — від ознайомчої, виробничої до переддипломної.

4. Проектне навчання (або **проектно-орієнтоване навчання**) — це інноваційний метод навчання, що готує здобувачів до складних і мультизадачних викликів сучасного світу, базується на активній участі учнів у розробці, виконанні та презентації проектів. Проектне навчання спрямоване на формування практичних знань, навичок, компетентностей і критичного мислення через вирішення реальних чи наближених до реальних проблем. Цілями є формування практичних умінь і навичок, розвиток творчості, критичного та аналітичного мислення; підготовка до реальних життєвих та професійних ситуацій; підвищення мотивації до навчання завдяки

залученню до реальних проблем. Основними характеристиками проектного навчання є: освітній процес орієнтований на вирішення конкретної практичної проблеми, яка цікава і актуальна для учасників; інтердисциплінарність проектів; активна участь учасників (здобувачі самостійно досліджують, планують і реалізують проект, виконуючи різноманітні ролі в процесі роботи); розвиток навичок співпраці; учасники створюють конкретний результат, який можна оцінити (презентацію, продукт, дослідження, прототип тощо). Кейсами проектного навчання є: розробка бізнес-плану для стартапу; створення екологічного чи соціального проекту для громади; проведення соціологічного опитування та аналіз його результатів; розробка мобільного додатку для споживачів.

5. **Дуальна освіта** — це модель навчання, яка поєднує теоретичне навчання в освітньому закладі з практичною підготовкою на підприємствах чи в організаціях. Цей підхід спрямований на підготовку висококваліфікованих спеціалістів, які мають не лише знання, але й практичні навички, отримані в реальних умовах роботи.

Моделі дуальної освіти:

- **Вища освіта інтегрована з тривалою виробничою практикою студента на підприємстві.** Особливістю цієї моделі є тривала (на кожному курсі) виробнича практика під час навчання студента у закладі освіти. Навчання студентів відбувається за схемою: теоретичний цикл та формування теоретичних знань, базових вмінь та навичок відбувається у закладі освіти, а формування інтегрованих комплексних вмінь та навичок — на робочих місцях. Така модель дає змогу посилити практичну підготовку здобувачів та випускників закладів вищої освіти.

- **Модель дуального консорціуму.** Така модель включає теоретичну (дистанційну) частину навчання на основі інтернет-технологій або очно та практичну складову, що відбувається на виробництві. Теоретичне навчання відбувається ввечері, одержання практичних навичок та вмінь вдень. Реалізація такої моделі освіти дозволяє скоротити термін навчання.

- **Вища освіта інтегрована з професійною діяльністю.**

Ця модель освіти дає змогу фахівцям з професійною освітою, які багато років працюють на підприємстві за будь-якою спеціальністю, здобути вищу освіту певного напрямку. Навчання за цією моделлю передбачає перекваліфікацію спеціалістів за спорідненими спеціальностями, забезпечує безперервність освітнього процесу.

- **Сендвіч-освіта**, що передбачає чергування періодів теоретичного та навчально-виробничого (виробничого) навчання. Теоретична частина такого навчання відбувається у закладі освіти, тоді як навчально-виробнича чи виробнича — на дуальних підприємствах, в установах чи організаціях. Сендвіч-освіта — це інноваційна форма навчання, здебільшого на бакалавраті, «освітній процес здійснюється протягом 4 років. З них, студент три роки навчається у закладі вищої освіти, один рік в університеті іншої країни або стажується на підприємстві чи фірмі»

6. **Кар'єрний консалтинг** — це діяльність, спрямована на допомогу здобувачам у плануванні, розвитку та управлінні своєю кар'єрою. Це включає аналіз індивідуальних цілей, навичок, сильних сторін, ринку праці та створення стратегій для досягнення кар'єрних цілей. Здійснюється через оцінку індивідуальних можливостей здобувачів, організацію та проведення профорієнтаційних заходів; допомогу в розробці кар'єрного плану та сприяння працевлаштуванню; допомога в розвитку soft skills та професійних навичок (навчання самопрезентації, лідерства, управління часом, адаптації до змін). Кращі кейси: особисті та групові консультації; тестування (психометричні та професійні тести); коучингові сесії; семінари та тренінги.

7. **Персоналізовані кар'єрні траєкторії** — це індивідуально розроблені професійні шляхи розвитку, які враховують особисті інтереси, здібності, цінності, цілі та обставини здобувача. Вони спрямовані на досягнення професійного успіху та гармонійного розвитку особистості, адаптуючи стандартні підходи до кар'єрного планування під унікальні потреби конкретної особистості.

8. Неформальна освіта — це процес навчання, що відбувається поза межами формальних навчальних закладів, зосереджений на розвитку конкретних знань, навичок і компетенцій через практичну діяльність. Вона є гнучкою, адаптованою до індивідуальних потреб і сучасних викликів. Неформальна освіта формує практичні навички через: реальний досвід (кейси, залучення до симуляцій, практичних занять і проектної роботи); розвиток soft skills (комунікація, лідерство, тайм-менеджмент, емоційний інтелект, логіка); адаптація до змін (навчання новим технологіям); забезпечення інклюзивності знань. Форми неформальної освіти: тренінги та семінари; майстер-класи; онлайн-курси (Coursera, Udemy, Prometheus тощо); стажування та практикуми; професійні форуми та конференції; хакатони та проектні роботи.

9. Практика як елемент екосистеми університету — забезпечує гармонійне поєднання теоретичних знань і реального досвіду студентів у професійній сфері. Це ключовий етап підготовки конкурентоспроможних фахівців, які здатні ефективно працювати в умовах сучасного ринку. Функції практики як частини екосистеми університету: освітня (поглиблює та доповнює академічну підготовку студентів); адаптаційна (допомагає студентам краще зрозуміти робоче середовище; кар'єрна (підготовка до працевлаштування через здобуття досвіду та навичок); інтегративна (з'єднує університет із професійним світом); мотиваційна (сприяє формуванню відповідального ставлення до майбутньої професії). Університетська екосистема передбачає взаємодію багатьох елементів: викладачів, студентів, роботодавців, державних та приватних інституцій. Інноваційні форми практичної підготовки: створення кластерів, реалізація проектів ППП, створення виробництв замкнутого циклу в університеті, інтерактивні фірми, студентські клініки, коопероване навчання (рік в індустрії), проектне навчання, використання симуляторів, VR/AR для практичної підготовки, міжнародні стажування, проекти обміну та мобільності.

10. Стратегічна співпраця та партнерство з роботодавцями — залученість до викладання, залучення до дипломного

проектування та співкерування (від обрання теми — до впровадження результатів); наукові дослідження (проекти) від працевлаштованих; науковців та проведення заходів з працевлаштування-ярмарок вакансій; створення навчальних лабораторій.

Рекомендуємо оцінювати стратегічну ефективність практичної орієнтації освітньої політики ЗВО та практикоорієнтованості його освітньої пропозиції через ключові фактори успіху. **Ключові фактори успіху (Key Success Factors, KSF)** — це основні елементи, аспекти або умови, які визначають успішність організації, проекту або здобувача в досягненні поставлених цілей. Такими показниками можуть бути: рівень працевлаштування, портфель практикоорієнтованих ОП в ЗВО та швидкість їх зростання; якість формування практичних навичок; досвід здобувачів в процесі навчання; кількість здобувачів, які поєднують освіту і роботу; якісні та кількісні результати моніторингу і визнання результатів навчання в екосистемі ЗВО та на ринку праці (кваліфікаційний прорив); обсяг реального партнерства з випускниками та бізнесом; превентивне реагування на потреби працевлаштованих та стейхолдерів ЗВО.

Ризики практичної орієнтації освітньої політики ЗВО та практикоорієнтованості його освітньої пропозиції:

- небажання підприємств оплачувати практику;
- відсутність мотивації у студентів, викладачів та працевлаштованих;
- нерозуміння кінцевого результату проходження практики студентами;
- неможливість під час проходження практики набуття компетентностей відповідно до програми практики та рівню, що здобувається;
- бюрократизація процедур.

Отже, практикоорієнтованість освітньої політики та пропозиції передбачає тісну інтеграцію теорії та практики навчання, забезпечує формування у здобувачів прикладних знань, умінь і навичок, які відповідають потребам ринку праці, сприяють професійному зростанню і забезпечують конкурентоспроможність випускників.

Це ключовий підхід до формування якісної, адаптованої та ефективної системи вищої освіти.

Список використаних джерел

1. Дель Карпіо К., Купець О., Мюллер Н., Олефір А. Навички для сучасної України. Огляд. World Bank, Washington, DC. License : Creative Commons Attribution CC BY 3.0 IGO, 2017. URL: <https://bit.ly/3Lehu9J>
2. Майбутнє ринку праці: протиборство тенденцій, які будуть формувати робоче середовище в 2030 році. 2018. URL: <https://www.pwc.com/ua/uk/survey/2018/workforce-of-the-future-ukr.pdf>
3. Кремень В. Г. (ред.). Національна доповідь про стан і перспективи розвитку освіти в Україні. (До 30-річчя незалежності України) : монографія / Національна академія педагогічних наук України. Київ : КОНВІ ПРІНТ, 2021. URL: <https://doi.org/10.37472/NAES-2021-ua>
4. Сидоренко В. Професійний розвиток фахівців в умовах формальної, неформальної та інформальної освіти: ключові компетентності і ресурси : електронний курс. Київ : ДУ «НМЦ «Агроосвіта», 2020.
5. Доповідь про якість вищої освіти в Україні, її відповідність завданням сталого інноваційного розвитку суспільства у 2025 році [Електронне видання] / за ред. А. Бутенка, О. Єременко, Н. Стукало. Київ : Національне агентство із забезпечення якості вищої освіти, 2026. 276 с.

Ключові слова: *освітня політика, проєктне навчання, дуальна освіта, неформальна освіта.*